

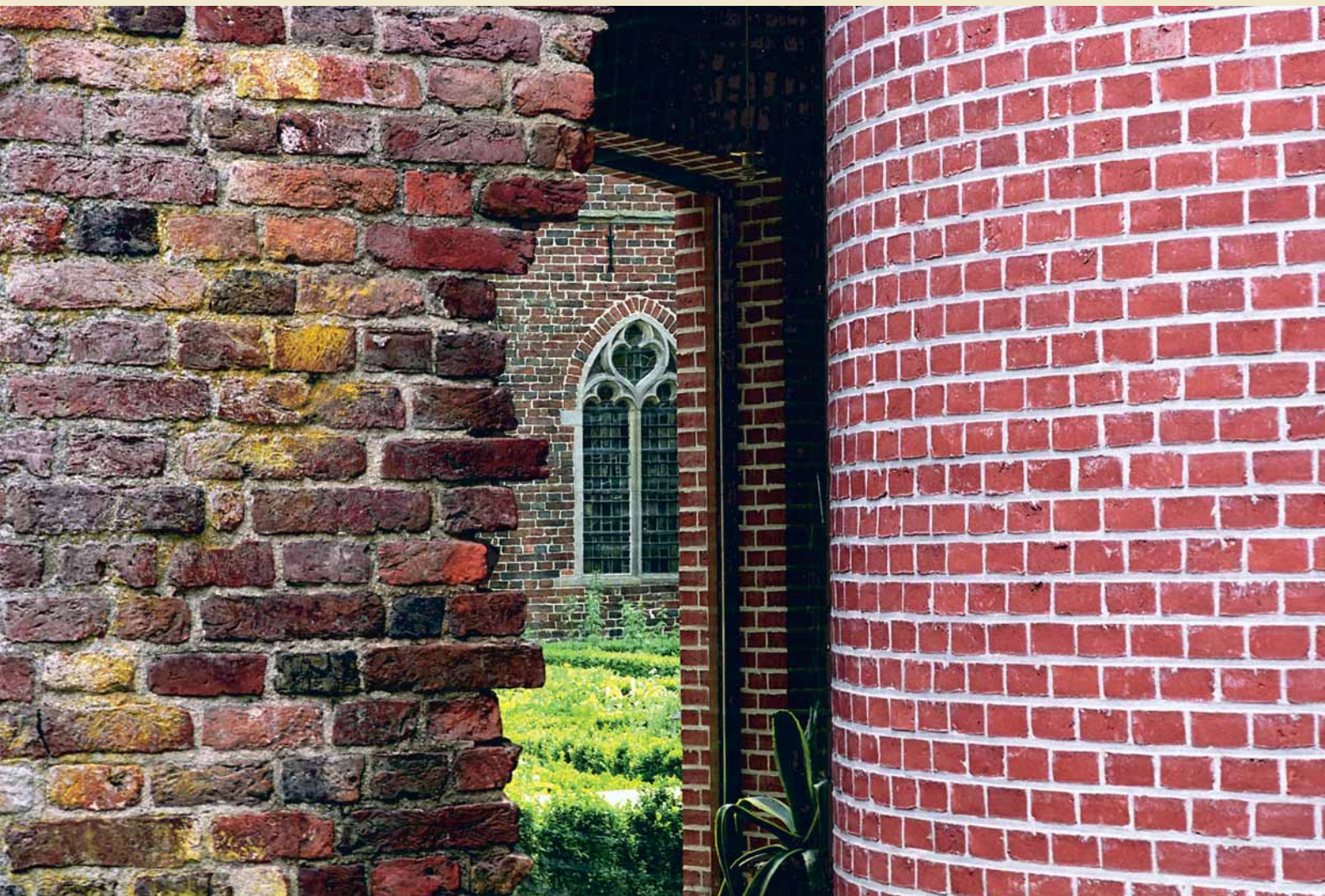

Museum Klooster Ter Apel

Domus Novae Lucis

Het jaar 2018

Het jaar 2018
in

Museum Klooster Ter Apel

Domus Novae Lucis

Anno Domini
MMXVIII

Ter Apel, Mei 2019

Inhoud

Voorwoord

I Stichting Museum Klooster Ter Apel

Missie, visie, doelstellingen

II De Collectie

Digitaal museum, collectie top 20

Nieuwe aanwinsten

Fotograferen Collectie

Behoud en beheer monument

Spieker

Landschapsvisie Kloosterenclave en kloosterbos

III Publiek

Wisseltentoonstellingen

(Semi) permanente tentoonstellingen

Overige activiteiten en evenementen

Educatie

Project Klooster Ter Apel in VR

IV Bedrijfsvoering

Personeel en organisatie

Bestuur en directie

Conventoverleg

Vrijwilligers

Werkgroepen

Adviseurs

Veiligheidszorg en Facilitair

V De statistieken

Bezoekers, openingstijden en toegangsprijzen

Onlinebezoekers

Samenwerkingsverbanden

Subsidiënten en sponsors

Colofon

VOORWOORD

Namens bestuur en directie van de Stichting Museum Klooster Ter Apel (hierna MKTA) bieden wij u ons verslag *Het Jaar 2018 in Museum Klooster Ter Apel* aan.

EXPLOITATIE

De exploitatie over het jaar 2018 sloot af met een relatief gering negatief saldo van bijna € 4.000. Dit ondanks hogere bezoekersaantallen en dito opbrengsten, en ook de omstandigheid dat vrijwel alle kosten aanzienlijk beneden de begroting werden gehouden. Als gevolg van dit negatieve saldo kon geen toevoeging aan de voorziening groot onderhoud worden gedaan. Een en ander laat nog eens zien hoe zeer wij als Museum Klooster Ter Apel afhankelijk zijn van subsidies en donaties.

Voor meer informatie over de financiën verwijzen we naar de jaarrekening 2018.

EXPOSITIES

Aansprekende exposities in het verslagjaar waren onder meer: 'Flonkerende lichten geschilderd in glas', Johan Dijkstra als glazenier, een samenwerkingsverband met de Stichting Johan Dijkstra in het kader van het 100-jarige jubileum van De Ploeg; 'De kerk als tijdmachine', een samenwerkingsverband met de Stichting Oude Groninger kerken en de expositie 'Over hemel en aarde' met kunstwerken van Paulus Geeve.

ERFGOEDEDUCATIE

In het kader van het project Culturele Mobiliteit Groningen, werden kinderen van de basisschool in de gelegenheid gesteld met de Erfgoedbus musea te bezoeken in de provincie. MKTA was een van de deelnemende partners in dit project, wat resulteerde in veel bezoek aan onze educatieve programma's en schoolbezoek uit de hele provincie, waaronder scholen uit de stad Groningen.

COLLECTIE

In de zomer van 2018 heeft MKTA per legaat 32 Russische 18e -eeuwse Iconen en 2 kloosterkistjes gekregen. Een hele bijzondere schenking, waar het museum heel dankbaar voor is. Het gastenverblijf van MKTA zal eind 2018/begin 2019 worden aangepast, zodat deze nieuwe deelcollectie voor langere tijd getoond kan worden aan het publiek.

Daarnaast zijn er verschillende etsen van Johan Hemkes als geschenk verkregen, steeds weer andere versies van het thema Klooster en Twaalfapostelenboom. De collectie Hemkes werd hier mee steeds uitgebreider.

Verder werd het museum verrast met een schenking van een prachtige litho van Jan Ensing uit 1842, met daarop een afbeelding van het klooster.

En we kregen een schenking van vijf kopergravures van het klooster in de jaren twintig van de vorige eeuw.

Alle objecten verkeren in uitstekende staat, zijn een goede aanvulling op de bestaande collectie en passen binnen het collectiebeleid.

INSTANDHOUDING MONUMENT

Het instandhouden en beheren van het Conventsgebouw is de belangrijkste taak van MKTA en deze taak vraagt voortdurend aandacht. Behoud en beheer van het gebouw kost veel geld, tijd en expertise. Het groot meerjarig onderhoudsplan is in samenwerking met Monumentenwacht en architectenbureau Adema, geactualiseerd. Onze subsidieaanvragen in het kader van de Subsidieregeling Instandhouding Monumenten (RCE) en het Prins Bernhard Cultuurfonds zijn gehonoreerd, waardoor het onderhoudsplan 2018-2023 in verschillende fasen kan worden uitgevoerd.

Er zijn nieuwe verwarmingsketels geplaatst en plannen gemaakt voor een nieuwe klimaatbeheersing, die in 2019 zal worden geplaatst.

TOEKOMSTVISIE KLOOSTERENCLAVE/ BOSCHHUISBERAAD

Meerdere vruchtbare gesprekken tussen Staatsbosbeheer, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, de gemeente Westerwolde en MKTA hebben geleid tot een definitieve samenwerking tussen de

betrokken partijen. Doel daarvan is om te komen tot een krachtige herdefinitie en revitalisering van de Kloosterenclave en het huidige wandelbos als parkbos. De nadruk ligt daarbij onder meer op het herstellen van de zichtlijnen vanuit het bos naar het Klooster. Eén en ander zal medio 2019 resulteren in een landschapsvisie voor MKTA en omgeving.

TOT SLOT

Onze dank gaat uit naar ons personeel voor hun geweldige inzet en naar onze vrijwilligers, zonder wier belangeloze inzet en toewijding het licht in Domus Novae Lucis zou doven.

Onze dank gaat ook uit naar de Gemeente Westerwolde en de Provincie Groningen voor hun structurele financiële bijdragen, omdat MKTA zonder die steun vrijwel niet in stand gehouden kan worden.

Stichting Museum Klooster Ter Apel

Frits Bergman, voorzitter

Rienhart Wolf, secretaris

Margriet van Klinken, directeur

I. STICHTING MUSEUM KLOOSTER TER APEL

MISSIE, VISIE, DOELSTELLINGEN

ICOM-definitie 'Museum' 2006

“Een museum is een permanente instelling, zonder winstbejag, ten dienste van de gemeenschap en van haar ontwikkeling, toegankelijk voor het publiek, die de materiële en immateriële getuigenissen van de mens en zijn omgeving verzamelt, bewaart, onderzoekt en tentoonstelt en hierover informatie verstrekt voor studie, educatie en recreatie.”

MKTA beheert een van de weinige nog zo goed als compleet bewaard gebleven middeleeuwse plattelandskloosters van Noordwest-Europa. Ondanks de verschillende verbouwingen die in de loop van de eeuwen hebben plaatsgevonden, geeft het museum nog steeds een heel realistisch beeld van een middeleeuws plattelandsklooster. Het gebouw vormt daarmee uniek historisch erfgoed dat zich als zodanig duidelijk kan profileren in zowel binnen- als buitenland

Missie

Museum Klooster Ter Apel wil het verhaal uitdragen van de 34 middeleeuwse kloosters in Groningen en het kloosterleven in het algemeen en de positie van het Kruissherenklooster Ter Apel daarin en de invloed daarvan op de ontwikkeling van Westerwolde in het bijzonder.

Visie

Museum Klooster Ter Apel schetst door middel van zijn gebouw en kloosterenclave, presentaties, evenementen en activiteiten een beeld van de middeleeuwse kloostergeschiedenis en gaat daarbij ook in op de maatschappelijke relevantie ervan in zowel verleden, heden als toekomst.

Museum Klooster Ter Apel heeft drie belangrijke kernwaarden beschreven die de basis vormen:

1. Het gebouw en de kloosterenclave (Unesco top 100)
2. Sfeer, rust, beleving
3. Museale functie

Museum Klooster Ter Apel weet zich zowel regionaal, landelijk als internationaal sterk te positioneren door het aangaan van samenwerkingsverbanden, het adequaat presenteren van de kernactiviteiten en het betrekken van de eigen omgeving.

Museum Klooster Ter Apel weet huidige financiële bronnen te vergroten en nieuwe financiële bronnen aan te boren

Doelstelling Stichting Museum Klooster ter Apel

Stichting Museum Klooster Ter Apel heeft volgens haar statuten ten doel: het instandhouden en beheren van monumenten in de Kloosterenclave te Ter Apel, in het bijzonder van het complex onroerende zaken bestaande uit het Conventsgebouw van het kloostercomplex met daarbij behorende opstallen, erven, tuinen en omliggende gronden, alsmede het verrichten van activiteiten die aan de Kloosterenclave en het Conventsgebouw een functie kunnen geven in het bijzonder op cultureel, religieus en kerkhistorisch terrein in de ruimste zin.

De Stichting heeft tevens ten doel het in het Conventsgebouw instandhouden van een Museum voor Klooster- en Kerkgeschiedenis & Religieuze Kunst, alsmede het verrichten van al zodanige activiteiten die behoren tot de taken van een museum.

De Stichting tracht haar doel onder meer te verwezenlijken door:

- a. het scheppen van voorwaarden, gericht op de bevordering van het cultuurhistorisch besef, toerisme, educatie en recreatie;
- b. aankoop, beheer, verpachting en/of verhuur van gronden en gebouwen;
- c. de hiervoor bedoelde onroerende zaken in eigendom te verkrijgen of juridisch gerechtigde te worden;
- d. het verwerven, beheren, tentoonstellen en onderzoeken van de aan het Conventsgebouw gerelateerde kunst- en geloofsobjecten, objecten met betrekking tot de geschiedenis van de Orde van het Heilig Kruis, de klooster- en kerkgeschiedenis van de provincie Groningen, de pelgrimsroute van Groningen tot D-Münster i/W, de rol van het klooster in de geschiedenis van Westerwolde en de geloofsstrijd in de grensregio van de zestiende en zeventiende eeuw;
- e. en voorts met alle wettige middelen, verband houdende met voornoemde doelstelling, één en ander in de ruimste zin des woords.

II COLLECTIE

Museum Klooster Ter Apel is gevestigd in één van de weinige overgebleven middeleeuwse plattelandskloostergebouwen in Noordwest-Europa. De samenstelling van haar collectie is het resultaat van een eeuwenoude geschiedenis. De opbouw is nauw verbonden met de ontwikkeling van het onderkomen als historisch object en museum. De huidige collectie omvat momenteel ongeveer 1200 objecten en is onderverdeeld in zeventien deelcollecties.

Voor meer informatie verwijzen we naar het Collectieplan Museum Klooster Ter Apel, 2018-2024.

DIGITAAL MUSEUM, COLLECTIE TOP 20

Museum Klooster Ter Apel participeerde in de collectie top 10 van “De Collectie Groningen”. Samen met de meeste Groningse musea en de collectiebeherende instellingen werden per organisatie 10 objecten geselecteerd waarvan goede afbeeldingen zijn gemaakt met een publieksvriendelijke toelichting. Deze objecten worden niet alleen zichtbaar op de eigen websites van de musea, maar ook op een gemeenschappelijke website: collectiegroningen.nl

MKTA wil dit aantal echter uitbreiden door tien nieuwe objecten te laten digitaliseren. Met behulp van de tien nieuwe foto's en objectteksten wil het museum de historie van het klooster verder uitdiepen en verbreden. Met het gebouw als belangrijkste topstuk is het museum in staat om de geschiedenis van het klooster op een heldere manier in beeld te brengen. De objecten die zijn geselecteerd, hebben dan ook een sterke verbinding met het kloostergebouw in Ter Apel of met de lokale kerkgeschiedenis. Het Museum Klooster Ter Apel wil de volgende objecten toevoegen aan de Collectie Groningen:

- Kruidentuin
- Luidklok Wolter Westerhues uit kerktoren klooster, 1507
- Torenschaaf van kerktoren klooster, 16e eeuw
- Offerblok in kanunnikenkerk, 17e eeuw
- Kansel in de lekenkerk door Anthony Verburgh, 1711
- Honingpers boerderij Sassen op kloostererf, 18e eeuw
- Orgel door Van Oeckelen in kerk, 19e eeuw
- Schilderij *Landschap met klooster Ter Apel* door Adrianus Serné, c. 1810
- Schilderij *Landschap met klooster Ter Apel* door Bernardus Bueninck, c. 1900
- Kerkelijk textiel: Kazuifel, Art Deco, 1920-1930, Kazuifel, Lam Gods, 19e eeuw

Er is via het Prins Bernhard Cultuurfonds aangevraagd en verkregen. De uitvoering van dit project zal plaatsvinden in 2019.

NIEUWE AANWINSTEN

In de zomer van 2018 heeft MKTA per legaat 32 Russische 18e -eeuwse Iconen en 2 kloosterkistjes gekregen. Een hele bijzondere schenking, waar het museum heel content mee is. Het gastenverblijf van MKTA zal eind 2018/begin 2019 worden aangepast, zodat deze nieuwe deelcollectie voor langere tijd getoond kan worden aan het publiek.

Daarnaast zijn er verschillende etsen van Johan Hemkes ter schenking verkregen, steeds weer andere versies van het thema Klooster en Twaalfapostelenboom. De collectie Hemkes werd hier mee steeds uitgebreider.

Verder werd het museum verrast met een schenking van een prachtige litho van Jan Ensing uit 1842, met daarop een afbeelding van het klooster.

En we kregen een schenking van vijf kopergravures van het klooster in de jaren twintig van de vorige eeuw.

Alle objecten verkeren in uitstekende staat, zijn een goede aanvulling op de bestaande collectie en passen binnen het collectiebeleid.

FOTOGRAFEREN COLLECTIE

De collectie kerkelijk textiel werd in 2018 helemaal gefotografeerd door de objectenregistratiegroep. Een deel van deze foto's is ook via social media (Facebook, LinkedIn, Twitter) gedeeld met het publiek.

BEHOUDEN BEHEER MONUMENT

Ten behoeve van reguliere bouwkundige inspectie heeft Klooster Ter Apel een abonnement op Monumentenwacht Groningen. Aan de hand van de adviezen in de jaarlijkse rapportage wordt gewerkt aan de instandhouding.

Bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is in het verslagjaar een subsidie aangevraagd voor de uitvoering van diverse reguliere onderhoudswerkzaamheden. In augustus werd ons een instandhoudingssubsidie verleend van € 103.444,00 voor de jaren 2017 t/m 2022, globaal 50% van de totale investeringskosten. De andere helft moet worden gedekt uit eigen middelen.

Ernstig is dat wij werden geconfronteerd met een noodsituatie m.b.t. de verwarmingsketels en de klimaatbeheersing. Vervanging van deze installaties was noodzakelijk om te waarborgen dat de collectie op een verantwoorde manier behouden blijft, zulks overeenkomstig de criteria van het Museumregister. Door de hartverwarmende donatie van een fonds dat anoniem wil blijven, heeft het museum nieuwe verwarmingsketels aan kunnen schaffen en werden er in 2018 plannen gemaakt voor een nieuw klimaatbeheersingssysteem waaraan de werkzaamheden begonnen eind 2018.

SPIEKER

In de Spieker is een bijzondere nieuwe vaste presentatie geopend in het voorjaar van 2017. Beeldmateriaal van "Oud Ter Apel" en toeristische informatie over Westerwolde en omgeving wordt getoond in de voormalige voorraadschuur van het klooster.

De Kloosterspieker is een gerestaureerde historische voorraadschuur uit 1650, gebouwd op originele zwerfkeien en afgewerkt met leem en riet. Oorspronkelijk diende de schuur als schaapskooi op de Kloosterenclave. De naam 'Spieker' is een afgeleide vorm van het woord spica, dat is het Latijnse woord voor korenaar. Spicarium is Latijns voor de opslagplaats voor het koren, een voorraadschuur of graanzolder.

In de Kloosterspieker wordt nu interessante informatie uit de streek bijeengebracht en gratis toegankelijk gemaakt voor bezoekers. Historisch beeldmateriaal van "Oud Ter Apel" en toeristische informatie over Westerwolde en de directe omgeving van het klooster wisselen elkaar af en geven de bezoekers een goed beeld van de prachtige omgeving en haar rijke verleden.

Met dank aan de sponsor en bedenker: Novariet.

Vanaf februari 2018 werden bezoekers van de Spieker geregistreerd, met als resultaat: 10.241 bezoekers.

LANDSCHAPSVISIE KLOOSTERENCLAVE EN KLOOSTERBOS

Als één van de uitvloeisels van het symposium in 2015 hebben verschillende partijen die een belang bij het klooster en de enclave hebben een "Boschhuisberaad" in het leven geroepen. Dit beraad bestond uit vertegenwoordigers van Staatsbosbeheer, de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, de gemeente Vlagtwedde, de Stichting Klooster Ter Apel en de Rijksuniversiteit Groningen (incidenteel aangevuld met anderen). Het "Boschhuisberaad" fungeerde als een denktank voor nieuwe ontwikkelingen, waarbij het beraad tevens een informele rol als "anjager" op zich heeft genomen. Uit het beraad zijn tot nu toe twee initiatieven voortgekomen: a) de aanzet voor een ontwikkelingsplan van de kloosterenclave en b) de realisatie van een Landschapsbiografie voor Westerwolde. Inmiddels is het beraad ontbonden en zijn de twee initiatieven in werkgroepen verder ontwikkeld.

MKTA is nauw betrokken bij het onderdeel voor de kloosterenclave. Om inspiratie op te doen zijn leden van de werkgroep naar Maastricht geweest om projecten van dhr. Oostwegel te bezoeken en heeft dhr. Oostwegel een tegenbezoek gebracht aan Westerwolde in het bijzonder aan Museum Klooster Ter Apel en de omgeving.

Dit bezoek heeft een proces in werking gezet waarin door een aantal scherpe formuleringen de geesten rijp zijn geworden om daadwerkelijk tot actie over te gaan. Meerdere vruchtbare gesprekken tussen Staatsbosbeheer, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, de gemeente Westerwolde en de Stichting Museum Klooster Ter Apel hebben intussen geleid tot een definitieve samenwerking tussen de betrokken partijen. Doel daarvan is om te komen tot een krachtige herdefinitie en revitalisering van de Kloosterenclave en het huidige wandelbos als parkbos. De nadruk ligt daarbij onder meer op het herstellen van de zichtlijnen vanuit het bos naar het Klooster. Eén en ander zal medio 2019 resulteren in een landschapsvisie voor Klooster Ter Apel en omgeving.

De gesprekken met de heer Oostwegel gaven een stevige ondersteuning voor ons streven om de huidige ingang van het Klooster te verplaatsen en om een nieuwe ontvangstruimte annex kloosterwinkel annex horecaruimte te creëren. De huidige Galerie I is daartoe, na de nodige goed doordachte aanpassingen, zeer geschikt. Ook de herinrichting van de huidige museale ruimtes krijgt aandacht alsmede de invulling daarvan met permanente en/of tijdelijke exposities.

III Publiek

WISSELTENTOONSTELLINGEN

-SPINBARG, 12 GRONINGER VOLKSVERHALEN VERBEEELD

10 november 2017 t/m 14 januari 2018, Galerie I

"In Jipsinghuizen woonde eens een oude vrouw, bovenop een heuvel. Elke avond zat ze achter haar spinnenwiel om te werken aan een magisch web. Met dit web probeerde ze vanaf haar 'Spinbarg' jonge mannen te vangen."

Net als de spinvrouw in Jipsinghuizen wilde het team van het project Spinbarg mensen vangen in een betoverend web. Een web vol verhalen, beelden en muziek. Ze brachten oude Groningse volksverhalen tot leven door ze op een eigentijdse manier te verbeelden en te vertellen over de historische achtergronden van die verhalen. Maar vooral wilden ze de verbeelding stimuleren. Zodat een ieder straks - op een mistige ochtend - wilde juffers ziet theedrinken op dat ene weilandje, net buiten het dorp. Of bij het horen van een scheepshoorn - in gedachten - een spookschip uit de haven van Delfzijl ziet vertrekken.

Van augustus t/m oktober 2017 trok de Spinbarg twee maanden lang met het historische vrachtschip De Familietrouw (van het Veenkoloniaal Museum) door de provincie. Het ruim van het schip was ingericht met 12 kijkkasten. In elke kast was een verhaal te zien, vormgegeven en verteld door Groningse kunstenaars, animatoren, filmmakers, componisten en kunststudenten.

Van 10 november 2017 t/m 14 januari 2018 waren de kijkkasten met animaties/verhalen in Galerie I van Museum Klooster Ter Apel te bekijken. De 12 verhalen werden aangevuld met enkele verhalen over Klooster Ter Apel.

-DE VLUCHT NAAR EGYPTE

5 december 2017 tot 28 januari 2018 in het Gastenverblijf

In het Gastenverblijf was onder meer een expositie ingericht met objecten uit de Collectie Jan en Marina Groen met het thema De vlucht naar Egypte. Een ander thema was de bedevaart naar Lourdes.

-BOUWEN, BEZINNEN, BEHOEDEN, Een selectie afbeeldingen van Klooster Ter Apel rondom de restauratie van 1931-1933.

22 december 2017 t/m 4 maart 2018 in Galerie II

In de 19e eeuw kwam het voormalige Klooster Ter Apel onder de zorg van de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg. Na klachten over de zorgwekkende situatie wilde architect P.J. Cuypers het doksaal en de koorbanken een andere bestemming geven. Dankzij Rijksbouwmeester C.H. Peters is dat niet gebeurd. Na herhaald aandringen vond uiteindelijk tussen 1931 en 1933 op initiatief van de Stad Groningen, destijds eigenaar van de Kloosterenclave Ter Apel, een grootscheepse restauratie plaats. Vanaf 16 maart 1931 werd onder leiding van ir. C.L. de Vos tot Nederveen Cappel, ingenieur der Stadsbezittingen te Groningen, de restauratie uitgevoerd. Het kloostergebouw werd ontdaan van jongere bouwonderdelen en oude delen werden hersteld. De kerkmuren werden versterkt, de ingestorte gewelven hersteld en in de kerk werden nieuwe gewelven gemaakt. De houten kozijnen van de kloostergebouwen werden vervangen door zandstenen traceringen met spitsboogvorm, die volgens de oorspronkelijke gevelindeling werden ingemetseld. Het in 1883 aangebrachte pleisterwerk werd van de oostgevel verwijderd en ook de binnenmuren werden ontdaan van het stucwerk.

De expositie "Bouwen, bezinnen, behoeden" toonde een selectie afbeeldingen van het Klooster Ter Apel voor, tijdens en na de restauratie. Met oude foto's, tekeningen, etsen, krantenartikelen en publicaties en het logboek van de restauratiecommissie.

-DE PSALMEN

9 maart t/m 13 mei in Galerie II

Beeldend kunstenaar Aafke Holman liet zich door alle honderdvijftig Psalmen inspireren en vertaalde ze in kleurige aquarellen. Een deel van deze aquarellen was te zien in Museum Klooster Ter Apel. Aafke Holman is een kunstenaar die wars is van stromingen, tendensen en trends en gewoon maakt wat ze moet maken. Het is niet haar bedoeling een paar mooie aquarellen te maken, eerder is het een ontdekkingsstocht naar de mogelijkheden van de aquarelverf. Het werk domineert niet en schokt niet, maar intrigeert in al zijn eenvoud door een krachtige compositie waarin kleur en licht een uitgebalanceerde ruimtelijkheid creëren. De monumentale compositie biedt veel ruimte waarbinnen de kunstenaar zelf kan beschikken over vormgeving en inrichting, zodat het verhaal verteld kan worden in dunne lagen verf, die elkaar niet afdekken maar door de transparantie eerder een spel spelen met elkaar.

De kleuren vertonen een grote poëtische geladenheid en worden gebruikt als de kortste weg naar gevoel en emotie. Door de kleurenrijkdom van de aquareltechniek wordt dit medium de drager van het spontane en het formele aspect om de vertaling vorm te geven. Om de beleving en gevoelens van mensen uit de tijd van ver voor Christus, die beschreven zijn in gedichten en teksten en die zoveel raakvlakken hebben met de belevenissen van de mensen van nu, kleur te geven.

-FLONKERENDE LICHTEN GESCHILDERD IN GLAS, Johan Dijkstra als glazenier
19 mei t/m 30 september

In 2018 bestond de Groninger kunstenaarsvereniging 'De Ploeg', honderd jaar. Dit jubileum was aanleiding voor diverse Ploeg-tentoonstellingen in de provincie en ook een geschikte aanleiding om de prachtige glas-in-loodramen van Dijkstra in het Museum Klooster Ter Apel in het zonlicht te zetten. De expositie ging over het bijzondere glas-in-loodoeuvre van Dijkstra en was een samenwerkingsverband met de Stichting Johan Dijkstra.

Johan Dijkstra werd geboren in Groningen in 1896 en volgde zijn opleiding aan de Academie Minerva in Groningen en aan de Rijksacademie in Amsterdam. In 1918 was Dijkstra medeoprichter van kunstenaarskring "de Ploeg". Hij werd in het bijzonder bekend als schilder en graficus. Minder bekend is zijn glas-in-loodoeuvre. Dijkstra werd onder meer bekend door zijn ramen voor de Rijksuniversiteit te Groningen, de Grote Kerk te Dordrecht en voor de Geertekerk te Utrecht. Zijn traditionele ramen hebben meestal een historische of religieuze aard met een duidelijke symboliek.

Tijdens de middeleeuwen schonken edelen en aanzienlijke particulieren zowel voor als na de Reformatie glas-in-loodramen aan kerken om religieuze redenen als katholieke voldoening en wereldlijke redenen zoals manifestatie van hun rijkdom en macht. Voor vroegere tijden geldt dat in belangrijke mate de schenkers van de ramen bekend staan. Minder bekend zijn de glazeniers. Dit lijkt heden ten dage omgekeerd. Meer en meer kwam er in de loop van de jaren aandacht voor de kunstenaar. In elk geval geldt het in belangrijke mate voor Museum Klooster Ter Apel, waar onder meer enkele ramen uit de hand van Johan Dijkstra te bewonderen zijn. De expositie was een samenwerkingsverband met de Stichting Johan Dijkstra.

SPECIALE UITGAVE

Bij de tentoonstelling is een speciaal boekje uitgegeven over het bijzondere glas-in-loodoeuvre van Johan Dijkstra. Geschreven door Mieke van der Wal, in opdracht van MKTA.

LEZING OVER GLAS-IN-LOODRAMEN EN JOHAN DIJKSTRA.

Op zondag 3 juni werd door Dr. C.J.P. (Kees) van der Ploeg een lezing gehouden over Johan Dijkstra in het kader van de tentoonstelling. Dr. C.J.P. (Kees) van der Ploeg is werkzaam als universitair docent architectuur-geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen en tevens werkzaam aan de Radboud Universiteit te Nijmegen als docent kunst- en architectuur-geschiedenis van de Middeleeuwen. Daarnaast heeft hij verschillende bestuurs-functies buiten de universiteit op het gebied van cultuurbehoud en monumentenzorg, o.a. als voorzitter van de Stichting Johan Dijkstra.

-OVER HEMEL EN AARDE, Kunstwerken van Paulus Geeve
6 oktober t/m 2 december

Van 6 oktober t/m 2 december was in Museum Klooster Ter Apel een bijzondere tentoonstelling te zien met kunstwerken van Paulus Geeve (1958, Scheveningen). Na zijn studies in de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw, aan de Academie voor Beeldende Kunsten Psychopolis in Den Haag en de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag, woonde en werkte Paulus een lange tijd in Venezuela. Sinds kort is hij terug in Nederland, waar hij het Drentse en Groninger landschap heeft leren waarderen. De natuur en vooral de wolken fascineren hem en inspireerden hem tot het maken van vele schilderijen die nu voor het eerst te zien zijn in de tentoonstelling in Museum Klooster. Speciaal voor de tentoonstelling maakte hij een prachtig schilderij van de Heilige Odilia, patrones van de Orde der Kruissheren.

Paulus Geeve:

"...Met mijn oeuvre ben ik de laatste 40 jaar onophoudelijk aan het werk aan exposities in binnen- en buitenland. Na 28 jaar in de binnenlanden van Zuid-Amerika geleefd en gewerkt te hebben met vele tentoonstellingen in de grote steden, zijn veel van die kunstwerken opgenomen in een scala van internationale zakelijke, museale en particuliere collecties. Nadat een rotslawine mijn studio voor etsen, collectie, apparatuur en gereedschappen verpletterde ben ik gaan schilderen. De romantiek van de natuur, de voortgang van een reiziger en boeiende wolkenpartijen. Lange omzwervingen. Het leren weten, het kunnen en ook het leren loslaten. Dat zijn emotionele ervaringen die wij allemaal met ons meedragen. Ons eigen besef van wat hemel en aarde voor ons betekend. Deze expositie heeft als titel "Over hemel en aarde" en heeft als leidraad die onzichtbare krachten die te maken hebben met ons geloof of ongeloof. De hemel mag in de schilderijen overdag of in de nacht zijn, goddelijk of bizar. Onder die hemel delen we tijdsbesef in. Dag en nacht, gisteren en morgen. De anatomie en de dynamiek van wolken is fascinerend. Heel spannend om te schilderen. Wolken heb je natuurlijk overal. Wolken zijn herkenbaar, kleuren die met het uur veranderen. Er is weinig stroefs aan en ze zien er vanuit iedere hoek weer anders uit. Woest, dreigend, lieflijk, poëtisch. De hemel is bovenal onze hemel, maak het niet tot een hel. Sla bruggen tussen hemel en aarde. Die reis naar die hemel binnenin jezelf is de mooiste reis die je kunt maken. De tentoonstelling is om te laten zien dat die ervaring boeiend is, dan wil je wel verder kijken. Maar niet in de boeien te slaan, te fixeren en vast te leggen."

Jurrian Tanke maakte voor deze expositie een prachtige film/documentaire van de kunstenaar en zijn werken.

De kunstenaar was op verschillende dagen aanwezig om bezoekers te vertellen over zijn werken.

-DE KERK ALS TIJDMACHINE.

8 december 2018 t/m 17 februari 2019

Oude Groninger Kerken zijn gestolde geschiedenis. Je kunt er eeuwenoude sporen vinden! Maar spoorzoeken valt nog niet mee... voor een kind, en voor menig volwassen bezoeker, is het een lasagne van tijdlagen. Kunstenaar Stefan de Keijser maakte in opdracht van de Stichting Oude Groninger Kerken, twaalf tekeningen (twaalf tijdvakken), waarin de kerk door de eeuwen heen in haar sociale context centraal staat. De tekeningen tonen laag voor laag, tijdvak voor tijdvak, hoe het allemaal zo gekomen is. Van de lege wierde in het Groninger land tot aan de multifunctionele hedendaagse kerk. In minutieuze tekeningen, met verf ingekleurd, wordt de geschiedenis ontrafeld. Als kijker ontdek je hoe kerken ooit zijn gebouwd, en hoe de gebouwen door de eeuwen heen voortdurend veranderden, in aansluiting op de religieuze, politieke en levensopvattingen van mensen.

In de expositie kon de bezoeker ontdekken hoe ongelooflijk veel een oude kerk heeft meegemaakt. De prachtige tekeningen waren geladen met kennis over concrete historische gebeurtenissen en verwijzingen naar de canonvensters van Nederland. Tegelijkertijd prikkelen de kleurige scènes volop de verbeelding. Door een visuele kwinkslag of de sfeer die een bepaalde tekening uitstraalde, kon je ineens verplaatsen in de mensen, die in die tijd leefden. 'De kerk als tijdmachine' toonde een kleurig palet aan mogelijkheden. Het is de verbeelding van de tijd door de makers. Sommige dingen weten we, naar andere zaken kunnen we slechts gissen.

De Stichting Oude Groninger Kerken bestaat in 2019 vijftig jaar. Met deze bijzondere expositie in Museum Klooster Ter Apel wilde de stichting het jubileumfeest alvast eind 2018 inluiden. Zowel de stichting als het Museum waren bijzonder verheugd deze eerste jubileumactiviteit in nauwe samenwerking aan te kondigen.

Zowel het boek als de tentoonstelling waren zeer geschikt voor zowel kinderen als volwassenen.

-CONSTRUCTIE EN CONTEXT, J.J. STERENBERG, ARCHITECT (1923-2000).

31 maart t/m 28 augustus

De Ter Apeler architect Jan Sterenberg liet overal in Nederland zijn sporen na en was een van Nederlands vurigste pleitbezorgers van betere en goedkopere woningbouw. Architectenbureau Sterenberg was niet alleen een begrip in Ter Apel maar genoot ook landelijke bekendheid. In de hoogtijdagen werkten er 120 architecten en tekenaars uit de hele wereld en was het één van de grootste architectenbureaus van Nederland. Het bureau was niet alleen een economische motor voor Ter Apel, de werknemers droegen ook bij tot een goed leefklimaat in het dorp. Begonnen als ontwerper van ruim opgezette bungalows in Ter Apel, groeide Sterenberg uit tot bouwer van grote woningbouwprojecten, inclusief de stedenbouwkundige planning daarvan. Het bureau profiteerde van de bouwexplosie eind jaren '60. Sterenberg maakte naam met woonwijken in een sobere, functionele architectuur in Emmen (Emmermeer, Angelslo, Emmerhout) en Groningen (Lewenborg), gevolgd door onder meer projecten in Lelystad, Zoetermeer, Zwolle (herinrichting binnenstad) en Den Bosch. In zijn werkwijze was Sterenberg zijn tijd ver vooruit. Hij stond open voor de wensen van de toekomstige bewoners. Hij baarde opzien door praatgroepen te organiseren, waaruit bewonerswensen naar voren kwamen die daadwerkelijk in de ontwikkeling van woonwijken werden verwerkt. In 1978 werd Sterenberg hoogleraar seriematige woningbouw aan de T.U. Delft, waar hij zelf ook gestudeerd had. Na zijn pensionering zette Sterenberg zich als bestuurslid en voorzitter nog decennialang in voor wat nu Museum Klooster Ter Apel is. De westvleugel naar ontwerp van de Deense architect Exner kwam er mede dankzij zijn bemoeienis. Het is daarom niet voor niets dat ons museum de eerste tentoonstelling over het werk van Jan Sterenberg toonde.

De tentoonstelling over Jan Sterenberg, was onderdeel van het project Noordelijke Architectenportretten van Stichting Berlagehuis Usquert, een serie tentoonstellingen over architecten uit Noord-Nederland. Het was een samenwerkingsverband met de Stichting Berlagehuis Usquert en de Verhalen van Groningen.

FILM SLEUTELN AAN EEN DRAAIENDE MOTOR

Op 20 april 2018 ging 'Sleutelen aan een draaiende motor' in première in Museum Klooster Ter Apel. Het was de laatste film van Lotte Veltman en Jasper Huizinga (De Loods Mediaproductions) in de Beeldlijnserie Noordelijke Architecten. De Groninger stadsbouwmeester (van 1974-1998) Maarten Schmitt geeft zijn visie op de sterk van elkaar verschillende na-oorlogse uitbreidingswijken van de stad Groningen.

VERHALENCAFE HERINNERINGEN AAN ARCHITECT JAN STERENBERG.

Op vrijdag 16 februari vond in MKTA een verhalen café plaats over Sterenberg. Samen met Stichting Berlagehuis Usquert en Museum Klooster Ter Apel heeft De Verhalen van Groningen de herinneringen aan Jan Sterenberg en zijn medewerkers vastgelegd. Iedereen die herinneringen had en die wilde delen, was van harte uitgenodigd voor deze avond. De verhalen werden gebruikt op de website van De Verhalen van Groningen en in de tentoonstelling over Jan Sterenberg.

(SEMI) PERMANENTE PRESENTATIES

Behalve aandacht voor de wisselende exposities was er uiteraard ook de zorg voor de (semi-) permanente presentaties in Klooster Ter Apel:

-DE MIDDELEEUWEN VAN HELMANTEL

In vervolg op de spraakmakende tentoonstelling *De Middeleeuwen van Henk Helmantel in Klooster Ter Apel* van 23 oktober 2010 tot en met 9 april 2012, zijn de Prior- en Subpriorkamer van het

Klooster permanent ingericht met objecten uit de collectie van Henk en Babs Helmantel. Het betreft middeleeuwse beeldhouwwerken, gebruiksvoorwerpen en meubilair, ooit in bezit van voornamelijk kloosters, aangevuld met Henk Helmantels schilderijen van middeleeuwse kloosters en kerken.

-EVANGELIE VERBEELD - KOPERGRAVURES UIT DE STATENBIJBEL VAN 1682

Langdurig bruikleen van de NH Kloosterkerkgemeente te Ter Apel in het Voorportaal en de Sacristie.

-HISTORIE VAN GLAS-IN-LOODRAMEN IN KLOOSTERS VANAF DE MIDDELEEUWEN

In het Atelier van de Glazenier op de Kloosterzolder.

-ICONEN VAN DE KRUISHEREN

10 images van beeldend kunstenaar Theo Berends op de overloop naar de Kloosterzolder. Een geschenk van de kunstenaar uit Nieuw-Amsterdam.

-KRUIDENTUIN VAN KLOOSTER TER APEL

Meer dan 200 plantensoorten met een aantal explicaties van Hildegard von Bingen in de Kloosterhof.

-LEVEN IN KLOOSTERS

Liturgisch vaatwerk, Bijbels, (mis)boeken, paramenten en kleding van kloosterlingen in het Gastenverblijf.

-MIDDELEEUWSE BEELDEN

Langdurig bruikleen van het Museum Catharijneconvent te Utrecht in de Kanunnikenkerk.

OVERIGE ACTIVITEITEN EN EVENEMENTEN

-INLOOPRONDELEIDINGEN

Op alle zondagen, tijdens Museumweek, op feestdagen en in schoolvakanties hielden de gidsen van het gidsenteam inlooprondeleidingen, waaraan bezoekers gratis konden deelnemen op vertoon van een geldig entreebewijs.

-GRUNNEGER WEKE.

In het kader van Grunneger Weke werden verschillende activiteiten georganiseerd.

-MIDDELEEUWS TER APEL.

Tijdens dit prachtige authentieke evenement dat bezocht is door 6.000 bezoekers, was Museum Klooster Ter Apel via een combinatietoegangsbewijs toegankelijk voor de bezoekers van het evenement. In het museum werden rondleidingen verzorgd door het gidsengilde, werden er in de Kapittelzaal drie lezingen gehouden over de middeleeuwen en waren er voor kinderen bijzondere workshops: over Glas-in-lood en Wichelroedelopen. Ook mochten kinderen verkleed in habijtjes rondlopen als echte kruisheren.

-WORKSHOP ZELF HANDCRÈME MAKEN

De presentatie van deze workshop lag in handen van Nathalie Kriek, tevens vrijwilligster van de Kruidentuin-werkgroep. In de kruidentuin kon men een handcrème maken waarbij natuurlijke ingrediënten werden gebruikt. Het basisdeel, de vetbasis, bestond uit de ingrediënten tegomuls, gele bijenwas, amandelolie en als stabilisator wordt cethylalcohol toegevoegd. Aan deze vet-component werden geuren, kruiden en water toegevoegd. Aan de aldus gemaakte crème werd een geuroolie toegevoegd. Een heerlijke, verzorgende crème door bezoekers zelf gemaakt om mee naar huis te nemen voor gebruik of om iemand cadeau te geven.

-LEZING OVER HILDEGARD VON BINGEN & RONDGANG DOOR DE KRUIDENTUIN

Deze lezing werd gepresenteerd door Nico Rookmaker, coördinator van de Kruidentuin-werkgroep. Door middel van een beeldscherm-presentatie werd de bezoeker meegenomen in de wereld van de bekende middeleeuwse mystica en Abdis Hildegard von Bingen. Vervolgens ging men op ontdekkingsstocht in de Kruidentuin.

-WORKSHOP KRUIDENWANDELING MET PROEVERIJ.

Deze actieve workshop werd gepresenteerd door Saskia Nieboer van 'De Groene Zon', cursuscentrum voor genees-krachtige kruiden. In de Kruidentuin 'ontdekte' de bezoeker onder begeleiding van Saskia

allerlei kruiden. Tijdens de wandeling werden diverse (keuken)kruiden geplukt. Aansluitend werden de kruiden verwerkt in een zelf te bereiden biologische (kwark)pesto met tot slot een proeverij.

-WORKSHOP NATUURFOTOGRAFIE

De uitvoering van deze creatieve workshop lag in handen van Meg Branca Fotografie. Aan bod kwamen onder meer de basis-instellingen en wetenswaardigheden over de belichtings-driehoek. Aansluitend ging de deelnemer onder begeleiding in de Kruidentuin aan de slag.

EDUCATIE

In het kader van het lesprogramma 'In de voetsporen van broeder Jacobus' voor Primair Onderwijs. Hierbij werden 5 schoolbezoeken verzorgd voor schoolgroepen uit Borger, Musselkanaal, Ter Apel, Tynaarlo en Valthe.

-CULTURELE MOBILITEIT GRONINGEN|

De Kunstbus en de Erfgoedbus verbindt de basisschool met de Groningse musea. In 2018 heeft de Erfgoedbus 31 schoolbezoeken verzorgd voor scholen uit de provincie Groningen, te weten uit onderstaande plaatsen: Appingedam, Beerta, Delfzijl, Groningen Stad, Klazienaveen, Nieuw-Buinen, Onstwedde, Roswinkel, Sellinger, Stadskanaal, Ten Boer, Ten Post, Ter Apel en Winschoten. In de evaluatie beoordeelden docenten en leerlingen het educatieve lesprogramma:

50 % uitstekend, 35.7% goed en 14.3% voldoende.

Als hoogtepunten werden genoemd

-de living history: verkleden als kruisheer door een habijt, kaproen en cingel aan te trekken.

-het ontdekken van het Klooster door middel van de speurtocht.

Enkele citaten:

- 'de rondleiding was leuk. De geschiedenis van het klooster werd goed uitgelegd en verteld'.

- 'je krijgt een goed beeld hoe het dagelijks kloosterleven verliep'.

- 'veel gelegenheid tot het stellen van vragen'.

- 'het programma was afwisselend. Luisteren, kijken, ontdekken en ervaren. Gegeven door oud leerkrachten maakt wel degelijk verschil'.

Het programma sloot voor 100% aan bij de belevingswereld en het leerniveau van de groepen.

-SPINBARG PROJECT.

Een Project van start gegaan eind 2017 met voortzetting in januari 2018.

Waarbij 3 schoolgroepen uit het Voortgezet Onderwijs uit Ter Apel ons bezochten.

-GRUNNEGER WEKE.

In 2018 vond 1 schoolbezoek plaats waarbij het lesprogramma 'Koksels in 't Klooster' werd behandeld. Hierbij werd met behulp van foto- en tekstkaartjes spelenderwijs ontdekt welke attributen, etenswaren, kruiden, keuken- en kookgerei de kruisheer destijds in de Kloosterkeuken en de eetzaal gebruikten, de werking ervan en hoe deze in het Gronings dialect benoemd worden.

-MUSEUMKIDS

Deelname door doorlopende acties tijdens de vakantieperiodes en/of Feestdagen voor kinderen in de leeftijd 4 t/m 12 jaar te bieden binnen de kloostermuren. Het thema binnen het MuseumKidsweek dit jaar was 'vriendschap'. De kinderen werden verzocht mee te doen aan de vriendenwedstrijd!

Tikkit, de mascotte van Museumkids, werd als sticker op een zichtbare plaats in het museum aangebracht. Eenmaal gevonden door kinderen werd een vriendenfoto gemaakt, op de wedstrijdpagina van Museumkids geplaatst met kans op het winnen van een prijs.

Doorlopend werd de sfeerfilm getoond over het leven en werken van de kruisheer in en om het Klooster. Als souvenir ontvingen de kinderen een tattoo-vel van Tikkit of een boekenlegger met afbeeldingen van MKTA.

-INSPIRATIEDAG PRIMAIR ONDERWIJS

Stichting Primair Onderwijs Gemeente Borger-Odoorn hield een inspiratiedag in en rondom het Klooster. Met medewerking van de Stichting Middeleeuws Ter Apel en Hotel Restaurant 't Boschhuis werd vormgegeven aan een dagprogramma voor docenten, ICT-ers, Cultuurcoördinatoren en kantoormedewerkers.

-MIDDELEEUWS TER APEL

Gedurende beide dagen werd binnen de Kloostermuren een Erfgoed Educatief programma voor kinderen en hun (groot)ouders geboden in het kader van het thema van Middeleeuws Ter Apel.

Wichelroede lopen... is een unieke belevenis in een middeleeuwse omgeving. Meerdere ouders met kinderen deden mee aan deze workshop, onder begeleiding van een professionele wichelroedeloper van Praktijk voor Coaching en Energetische Diagnostiek. Ze leerden dat men in vroegere tijden gewend was om een wichelroede te gebruiken om energieën te meten, maar ook om bepaalde plekken te bepalen waar vervolgens een klooster of een kerk werd gebouwd. Naast energielijnen was ook te meten van dat wat is blijven hangen door de intensiteit van gebeurtenissen of door veelvuldig gebruik van een bepaalde plek: de Kanunnikenkerk en op de Kloosterzolder...

De kidsgidsen maakten bezoekers wegwijs met Kloosteractiviteiten in de inspanning gelegen Kruidentuin en stelden vragen als:

Wat ruik jij in de Kruidenpotten...? Waarbij de geur van diverse kruiden geraden kon worden. ...boden uitdaging door het Honingraat Spel met hen te spelen. Korte opdrachtjes in de Kruidentuin nodigden de kinderen daarbij uit tot zoeken en uitwerken. ...deelden diverse speurtochten uit, onder het motto 'gluren mag en speuren is spannend...! ...hielpen de kinderen zich te verkleeden als 'kruisheer' zodat een selfie gemaakt kon worden.

-OKTOBERMAAND KINDERMAAND.

Voor kinderen tussen de 4 en 12 jaar stond in het museum op de Kloosterzolder het Kruidenpotten Spel klaar tijdens de OktoberKindermaand. Aan de hand van vier speurtochten ontdekten de kinderen museale objecten, bouwsporen en diverse Kloostervertrekken. In het kader van living history konden kinderen een 'kruisherren habijt' aantrekken. Met als hoogtepunt het selfie- of fotomoment. De entree voor kids, onder begeleiding van een betalende volwassene, in de oktoberweekenden was gratis.

-OP PAD MET DE KIDSGIDS!

Voetsporen van kruisheer Jacobus op de Kloosterzolder
Onder begeleiding van een kidsgids werd antwoord gegeven op vragen als, Wat is een Klooster? Hoe ziet een klooster eruit? Waar is de Kloosterkerk? Wie woonden hier? Waar sliep broeder Jacobus sliep en hoe zijn bedje eruitziet? Daarna werd het Kruidenpotten Spel gespeeld. Voor een foto(selfie)moment bestond de mogelijkheid een kruisherrenhabijt aan te trekken.

-DE NACHT VAN DE NACHT

Geheimzinnige zaklampenrondgang in het aardedonkere Klooster o.b.v. kidsgidsen, waarbij de kinderen op zoek gingen naar de reiskoffer van broeder Jacobus met aansluitend een Kloostermok 'Patergepruttel' als consumptie op de Kloosterenclave. Tot slot een wandeling o.b.v. gidsen Staatsbosbeheer over het nachtleven in het Kloosterbos met dierspel.

-HUIS VAN SINT NICOLAAS

In diverse Kloostervertrekken namen de leerlingen van de groepen 1 t/m 4 deel aan diverse activiteiten in carrouselvorm waarbij de Sinterklaasbeleving werd ervaren met activiteiten als 'Tabberd Tippen', 'Dolle Daktest', Pronkstuk Pepernoot', Gluren Gewenst' en 'Gezellig Gastenverblijf'. In totaal heeft een team van 30 personen de leerlingen mogen begeleiden: Twee personen kropen in de huid van de Goedheiligman, vier personen vertegenwoordigden Pieterbaas en 20 personen boden ondersteuning als Sint Team.

Wederom mocht MKTA zich gelukkig prijzen met de gulle sponsoring geboden door Jumbo H. Stuulen Ter Apel en Bakkerij Bos, de echte bakker, te Ter Apel in de vorm van consumpties en pepernotendeeg.

PROJECT KLOOSTER TER APEL IN VR (TERUG NAAR HET JAAR 1520)

MKTA is voornemens om in dit project met innovatieve media een wetenschappelijk onderbouwd educatief bezoekersprogramma te ontwikkelen. Hierin worden op niet eerder vertoonde wijze de middeleeuwse cultuur en het middeleeuwse leven verbeeld. Wie het Museum Klooster in Ter Apel bezoekt waant zich nu al in de middeleeuwen maar de toevoeging van virtual-reality doet daar het laatste schepje bovenop. Het maakt het voor bezoekers mogelijk om de omgeving van het Klooster (de klooster enclave) in een schijnbaar werkelijk verleden te bezoeken en personages en personen uit het jaar 1520 te ontmoeten. Zo ontvouwt zich, als in de raamvertelling van de Canterburytales, op eigentijdse manier het verhaal van Westerwolde en worden we ons bewust van de voorname rol van het Kloosterleven in Nederland in de middeleeuwen. De resultaten van het project zullen voor een deel ook online beschikbaar worden gesteld en kunnen zodoende in worden gezet voor onderwijsdoeleinden.

In 2018 is de planvorming gestart en in 2019 zullen er fondsen worden geworven. Zodra de financiële dekking rond is, zal de realisatie beginnen. Het streven is om eind 2020 gereed te zijn.

IV PERSONEEL EN ORGANISATIE

In het verslagjaar waren 104 medewerkers werkzaam in c.q. voor MKTA: vrijwilligers (83), adviseurs (4), oproepkrachten vakantie/weekend/feestdagen (7), leden stichtingsbestuur (5), in (parttime-)loondienst (4), stagiaires (1).

BESTUUR EN DIRECTIE

Dhr. mr. F.A. Bergman, voorzitter

Dhr. dr. R.F.E. Wolf, secretaris

Dhr. drs. H.H. Keuker RA, penningmeester

Dhr. E. Levenga

Dhr. drs. W.J. Witteveen

Mw. drs. Margriet van Klinken, directeur

Het bestuur kwam met de directeur tijdens bestuursvergaderingen 7 keer bijeen.

CONVENTOVERLEG

Onder leiding van de directeur bestond de staf van MKTA, deelnemers aan het Conventoverleg aangevuld met de procurator, uit:

Bob den Hollander (conservator)

Ton Kuper (coördinator Werkgroep Gidsengilde)

Nico Rookmaker (coördinator Werkgroep Kruidentuin, secretaris Conventoverleg)

Daniëlle Suelmann-Smedes (coördinator Werkgroep Kloosterreceptie & Kloosterwinkel)

Anastasia van der Werff-Podgórski (Hospitality & Facility manager)

Pim Witteveen bestuurslid)

In het verslagjaar vond het Conventoverleg 6 keer plaats. Tijdens deze werkbespreking van de directeur met de coördinatoren van de werkgroepen werden gedane zaken geëvalueerd, lopende projecten en bijbehorende afspraken gecontroleerd en nieuwe werkzaamheden in kaart gebracht. Vaste agendapunten waren: gebouwbeheer, tentoonstellingen, educatie, zaken betreffende hospitality en facility (onder meer huishoudelijke dienst, huwelijken, groepsbezoeken en arrangementen), veiligheidszorg, receptie, winkel en refter, collectieregistratie, rondleidingen/gidsen, kruidentuin, personele zaken, donateurs.

VRIJWILLIGERS

MKTA is een organisatie die kan rekenen op medewerking van een enthousiast team vrijwilligers. Deze zorgen er niet in de laatste plaats voor dat wij een van de weinige nog bestaande middeleeuwse plattelandskloosters in Noordwest-Europa kunnen levend kunnen houden.

De vrijwilligers hebben een vrijwilligersovereenkomst getekend en hun rechten en plichten zijn gepubliceerd in het *Handboek voor vrijwilligers*. Voordat zij aan de slag kunnen doorlopen 'nieuwelingen' het project *Kwaliteitsplan ter Introductie van Samenwerking en Service*, kortweg KISS. Tijdens deze introductie cursus maken kandidaten kennis met de dagelijkse gang van zaken binnen het Klooster. Uiteraard wordt daarbij ook aandacht geschonken aan de geschiedenis van MKTA en de Orde van het Heilig Kruis.

WERKGROEP COLLECTIEREGISTRATIE

Bob den Hollander (conservator), Ria Koorman, Cees Meinders, Ellen Prins, Ginie Zwik, Johan Akker, Erik Wubs, aangevuld met de leden van de Technische dienst.

In 2018 heeft de werkgroep "collectieregistratie" zich beziggehouden met haar hoofdtaak: het beschrijven, behouden en actualiseren van de collectie Ter Apel en de monitoring van de bewaarcondities in het conventsgebouw van Ter Apel, in het bijzonder in het depot onder de nieuwe westvleugel. De vaste werkzaamheden van de werkgroep dienden als basis voor het overleg en de voortgangscntrole.

Met het oog op noodzakelijke deskundigheidsbevordering werd gebruik gemaakt van cursussen via het Museumhuis Groningen.

De vrijwilligers van de werkgroep hebben hun taken onderling verdeeld. Drie vrijwilligers zijn bezig met de invoer en verfijning c.q. verbetering in ADLIB.

In 2018 werd de hele deelcollectie paramenten gefotografeerd: zowel in de credenskast (in de sacristieruimte) als de kleding van kloosterorden in het museale depot.

Twee leden dragen, in overleg met de conservator, zorg voor het bijhouden en monitoren van de klimaatgegevens in de museale vertrekken. Er wordt een klimatologisch rapport gemaakt en op schrift gesteld en vervolgens waar nodig gerichte actie ondernomen.

De collectie werd in 2018 uitgebreid met een bruikleen en meerdere schenkingen. Deze objecten werden genummerd en ingevoerd in Adlib.

Ten behoeve van de zelfanalyse in het kader van de Museumregistratie worden met name de klimaatgegevens nauwkeurig geregistreerd en gemonitord.

De Werkgroep Bibliotheek is in 2018 uitgebreid met 1 vrijwilliger. Het museum heeft haar boekencollectie geheel geïnventariseerd en gedigitaliseerd. Op verzoek kunnen de medewerkers van het Klooster desgewenst boeken lenen dan wel inzien. De collectie wordt steeds aangevuld met interessante lectuur.

De groep heeft een werkbezoek gebracht aan het Museum Catharijneconvent in Utrecht, waar o.a. het museale depot werd bezocht.

WERKGROEP ERFGOED EDUCATIE

De werkgroep bestond uit: Ria Mencke, Marie Otten, Karina van Keulen, Anny Westerbeek, Agnes Brakels, Anastasia van der Werff-Podgórski (Coördinator)

Marion Muter op basis van gelegenheid en bij speciale kids-arrangementen.

Daarnaast 30 tijdelijke vrijwilligers voor het Huis van Sint-Nicolaas.

In het verslagjaar vonden vijf werkoverleggen plaats en een zestal tussentijdse bijeenkomsten aansluitend aan schoolbezoeken ter voorbereiding en ontwikkeling van bestaande en nieuwe programma's. De bezoekersaantallen in 2018 wat betreft scholen in totaal: 1.892 personen, 1639 leerlingen & 253 begeleiders.

De werkgroep heeft dit jaar het Memory-spel ontwikkeld waarbij leerlingen twee identieke afbeeldingen zoeken. Het betreft foto's van museale objecten en interieur van Kloostervertrekken. Er

wordt een beroep gedaan op het kortetermijngeheugen van de spelers en biedt herkenning van hetgeen de leerlingen in de rondleiding gezien hebben.

De werkgroep heeft dit jaar eveneens het Kruidenpotten Spel ontwikkelt. Wat ruik ik?

Hierbij bevinden zich gedroogde kruiden, verf-, keuken- en medicinale kruiden/planten uit de museale collectie van de Kruidentuin, in een afgesloten glazen pot. Leerlingen ruiken of voelen en herkennen zo mogelijk het kruid. Een bijbehorend kaartje biedt informatie over gebruik in de Middeleeuwen en wetenswaardigheden over het betreffende kruid.

Op vrijdag 13 juli 2018 heeft de werkgroep een bezoek gebracht aan het 'moederklooster' Kloster Bentlage te D-Rheine. Een rondleiding onder begeleiding van Frau Dr. Mechthild Beilmann-Schöner, Leiterin Städtische Museen Rheine en Frau Chistiane Kerrut, Kuratorin in het voormalig kruisherenklooster bood inzicht in de geschiedenis. Het Salinenpark en het Salzsiedehaus werden bezocht. Van deze erfgoedinstelling kreeg de werkgroep letterlijk en figuurlijk 'een kijkje in de keuken' van de Salzwerkstatt voorgeschoteld. Wat betreft educatieve lesprogramma's, kreeg de werkgroep gelegenheid om zelf zout te maken en wisselden ervaringen uit.

WERKGROEP HUWELIJK & PARTNERSCHAPSREGISTRATIE

De werkgroep bestond uit: Grietje van der Veen, Riet Smit, Janny de Vries-Hillenga, Ina Savenije, Lineke Buurman en Anastasia van der Werff-Podgórski (coördinator)

In het verslagjaar vonden vijf werkoverleggen met de werkgroep plaats.

Het bezoekersaantal bestond in het verslagjaar uit circa 425 personen bij 12 huwelijksvoltrekkingen in de Kapittelzaal met aansluitend de gelegenheid in de kruidentuin of Kanunnikenkerk om de felicitaties in ontvangst te nemen. Al dan niet met het oplaten van duiven of vlinders in de Kruidentuin dan wel zeepbellen blazen tijdens het vertrek van het bruidspaar uit het Klooster nabij de entree op de Kloosterenclave

Op vrijdag 28 september 2018 heeft de werkgroep met 6 personen een bezoek gebracht aan het 'moederklooster' Kloster Bentlage te D-Rheine. De nadruk van het bezoek lag op de trouwzaal, de formaliteiten rondom een burgerlijke inzegening en de mogelijkheden tot feestelijke bijeenkomsten binnen een museum en restaurant met aanverwante facilitaire opties. Er werden ervaringen uitgewisseld en als tegenprestatie werden de collegae uitgenodigd voor een bezoek aan MKTA.

WERKGROEP EXPOSITIES

Margriet van Klinken (coördinator), Bob den Hollander, Pim Witteveen, Els Heeres, Erik Wubs.

De tentoonstellingen in MKTA, kwamen mede tot stand door de inzet van de Werkgroep Exposities, waar nodig terzijde gestaan door de Werkgroep Collectieregistratie & Beheer Depot en de Technische Dienst.

WERKGROEP GIDSENGILDE

Hanneke Argun, Agnes Brakels, Guus Brouwer, Betty Evenhuis, Jan Groen, Anneke Korte, Ton Kuper (coördinator), Ron Leenman, Cees Meinders, Henriëtte Postema, Nico Rookmaker, Herman ter Veen, Anny Westerbeek, Hessel Westerbeek.

In 2018 hebben de leden van het Gidsengilde van Klooster Ter Apel met veel enthousiasme en motivatie meegewerkt aan een veelheid van rondleidingen in MKTA. Niet alleen het conventsgebouw zelf maar in de zomermaanden ook buiten het gebouw op de kloosterenclave. De aangemelde bezoekersgroepen kenden een grote verscheidenheid aan achtergrond en interesses. Naast Nederlandse werden regelmatig Duitstalige rondleidingen verzorgd. In een enkel geval werd in het Engels of Frans rondgeleid. Het publiek dat een rondleiding met gids aanvraagt was in het algemeen genomen geïnteresseerd in geschiedenis, bouwkunst en religie.

In 2018 is de samenstelling van het Gilde nagenoeg ongewijzigd gebleven. Onder de gidsen is voldoende variatie en specialisatie ontstaan. Aandachtspunten/ speerpunten zijn de kruidentuin, evenementen (als Middeleeuws Ter Apel), Duitstalige groepen en kindergidsen binnen het concept van Erfgoed educatie projecten.

De vergaderfrequentie bleef net als in voorgaande jaren gelijk: vijf vaste bijeenkomsten om de twee maanden. Elke vergadering wordt bijgehouden met een agenda, notulen en werkafspraken. Ook worden nieuwe boekpresentaties of bijzondere artikelen benoemd, vooral daar waar er een relatie bestaat met Museum Klooster Ter Apel, de Orde van het Heilig Kruis of de landstreek Westerwolde. De gidsen verzamelen deze informatie zelf.

In 2018 werd 5 keer vergaderd op dinsdag- of woensdagavond in de sacristie van het Museum Klooster. Het opkomstpercentage tijdens vergaderingen is nog steeds in de regel groot. Dit duidt op onderlinge betrokkenheid en verantwoordelijkheid naar elkaar. Uitwisseling met andere gidsenorganisaties werden – waar mogelijk – gestimuleerd. In het verleden is al contact geweest met de gidsen in Bentlage (bij Rheine) en Ihlow (in Ost-Friesland).

In 2018 heeft het Gilde enkele activiteiten georganiseerd met het oog op inhoudelijke verdieping. In 2018 werd een eigen excursie georganiseerd naar de voormalige kloosterkerken op het Groninger platteland in Ten Boer en in Thesinge. Op zaterdag 30 september heeft het Gilde een dagexcursie uitgevoerd in de binnenstad van Münster: bisschopsstad en stad van excessen (Wederdopers). Onder deskundige leiding van eigen gids drs. Jan Groen werden meerdere stadskerken bezocht, werd de Dom bezocht, en was er gelegenheid om naar enkele musea te gaan om kennis te maken.

Inlooprondeleidingen (zonder boeking vooraf), gratis voor museumbezoekers met een geldig entreebewijs, werden het hele jaar door verzorgd op de zondagen, rond de Paasdagen en tijdens de gehele zomervakantie op zondagen en dinsdagen. Hetzelfde gold tijdens de twee weken Kerstvakantie van 2018.

Het samenwerkingsverband met gidsen van Staatsbosbeheer Westerwolde is verder ontwikkeld en zal in 2019 als nieuw arrangement worden aangeboden aan het publiek.

WERKGROEP KLOOSTERCAFÉ 'DE REFTER' & Concierge

Coördinator Daniëlle Suelmann-Smedes, Rudy Weinans, Bernard Tiben, Anneke Stenneberg, Irene Vernes, Reina Lindeman, Amanda Brakels, Lotte Zijngge, Finus Kemkers

De Rafter was op afspraak geopend en tijdens speciale evenementen.

WERKGROEP KLOOSTERRECEPTIE & KLOOSTERWINKEL

Daniëlle Suelmann-Smedes (Coördinator), Lotte Zijngge, Erik Wubs, Amanda Brakels, Sonia Zebih, Sohyl Zebih, Jurrian Tanke, Hannah Kriek (oproepkrachten), Laura Kaspers, stagiaire (sept. 2018 – april 2019) Drenthe college, ondersteund administratief medewerker.

Agnes Brakels-Lubbers, Petra Rass, Bianca Hemminga, Gerda-Catharina Wierenga, Lina Bredek, Marinus Krijgsveld. (Vrijwilligers)

Vertrokken in 2018 Karin Spekken-Schuur, Johan Akker, Erik Wubs.

Het algemene werkoverleg van het receptieteam heeft 5 keer plaatsgevonden in 2018.

Hetzelfde team is verantwoordelijk voor de winkel. De Kloosterwinkel heeft haar assortiment verder uitgebreid met artikelen die o.a. betrekking hebben op de middeleeuwen, religie en spiritualiteit, flora en fauna rondom de kloosterenclave.

Voor de bierkelder zijn twee nieuwe speciaalbieren ontwikkeld in samenwerking met Bierbrouwerij Westerwolde.

WERKGROEP KRUIDENTUIN

De groep bestaat uit: Wim Ankum, Geja Kaman, Nathalie Kriek, Janneke Meijer, Nico Rookmaker (coördinator), Herman de Vegt, Gerda Vuurboom en Hessel Westerbeek. De tuingroep is dit jaar met 2 personen uitgebreid. Eveline Ipenburg en Jurrie Kaman.

Het meest opmerkelijke van het afgelopen tuinjaar was de extreme droogte. Gelukkig is er een goede beregeningsinstallatie in de tuin aanwezig die dagelijks een uurtje zijn werk deed waardoor de droogte geen enkel probleem voor de tuin opleverde. Van 17 maart tot en met 20 oktober werd de tuin, 2-wekelijks op de zaterdagochtend, verzorgd.

In juni is een aantal activiteiten in de tuin georganiseerd om extra bezoekers te trekken; naast een door kwekerij Hamminga gesponsorde plantenverkoop is er ook een lezing over Hildegard von Bingen gegeven, was er een Workshop handcrème maken, een kruiden wandelingen en een fotoworkshop.

Ook dit jaar was de tuin tijdens Middeleeuws Ter Apel vrij toegankelijk voor bezoekers. Er zijn 15 bijdragen voor 'Kruidentuin actueel' gemaakt. Op 21 augustus is er een speciaal artikel gewijd aan de tuin in het Nieuwsblad van het Noorden.

WERKGROEP TECHNISCHE DIENST

Bob den Hollander (Coördinator), Nes van Hoorn, Guus Stijntjes

Leden van deze werkgroep pleegden onderhoudswerkzaamheden in en rondom het Klooster. De heren hadden ook ondersteunende functies bij het opbouwen en afbreken van exposities en organiseerden in voorkomende gevallen transporten.

ADVISEURS

Allie Eenjes (kloosterhistorie en kruidentuin), Siny Scholte Aalbes-Schomaker (procurator en fotograaf), Bas Sijpkens (webontwerper, en -beheerder, nieuwe media), Dirk Wenselaar (grafische vormgever en drukwerkadviseur)

VEILIGHEIDSZORG EN FACILITAIR

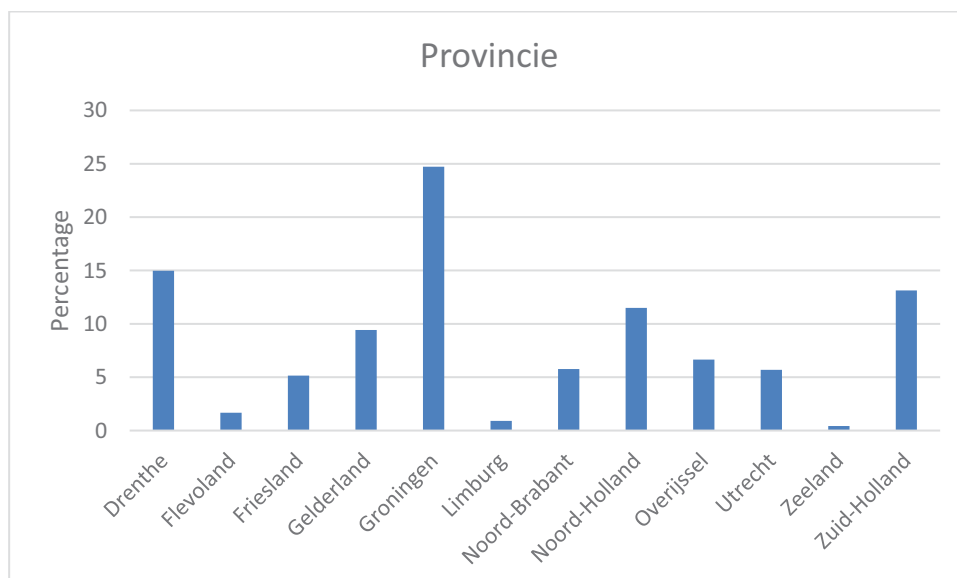
Aan de strenge eisen verbonden aan een adequate veiligheidszorg werd in het verslagjaar voldaan. De inrichting van de brandmelding- en alarminstallaties werd conform wettelijke regelingen onderhouden. De maandelijkse controles Opgeleid Persoon en de jaarlijkse onderhoudscontrole op het gebied van inbraak- en brandalarm werden door Venema Communicatie, Gieten, uitgevoerd. Liftkeuring en jaarlijkse inspectie bliksembeveiliging en veiligheidsaarding werden conform meetmethode uit de NEN 1014 en NEN 3140 uitgevoerd. Meerdere medewerkers volgden een In Company opleiding brandveiligheid en EHBO (BHV). Hazenberg schoonmaakbedrijf verzorgde, zoals al jaren, dagelijks de schoonmaakwerkzaamheden ter onderhoud van alle museumvertrekken.

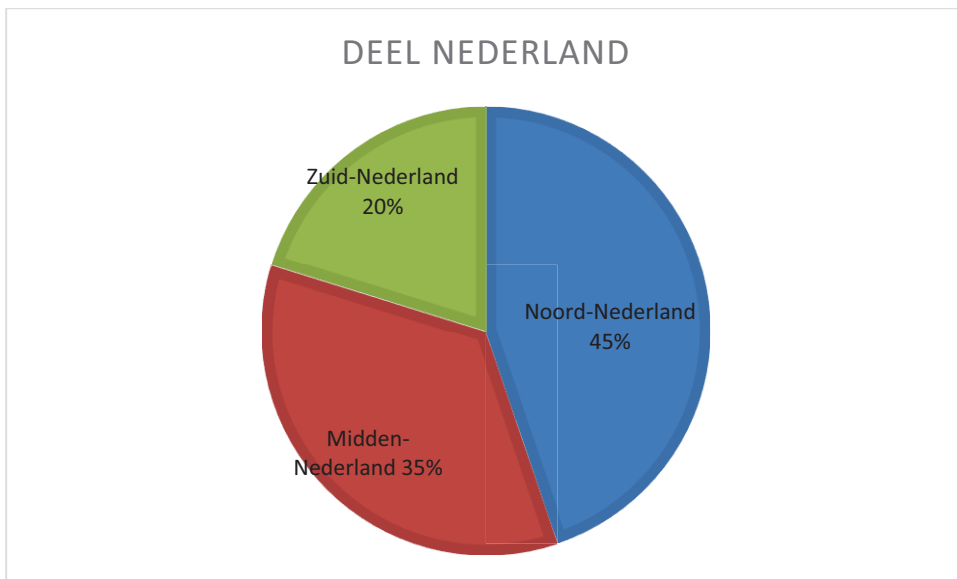
V DE STATISTIEKEN

BEZOEKERS, OPENINGSTIJDEN EN TOEGANGSPRIJZEN

In het verslagjaar konden wij 35.676 bezoekers welkom heten., waarvan 25.435 in het conventgebouw en 10.241 in de Spieker.

De herkomst van de bezoekers is als volgt:

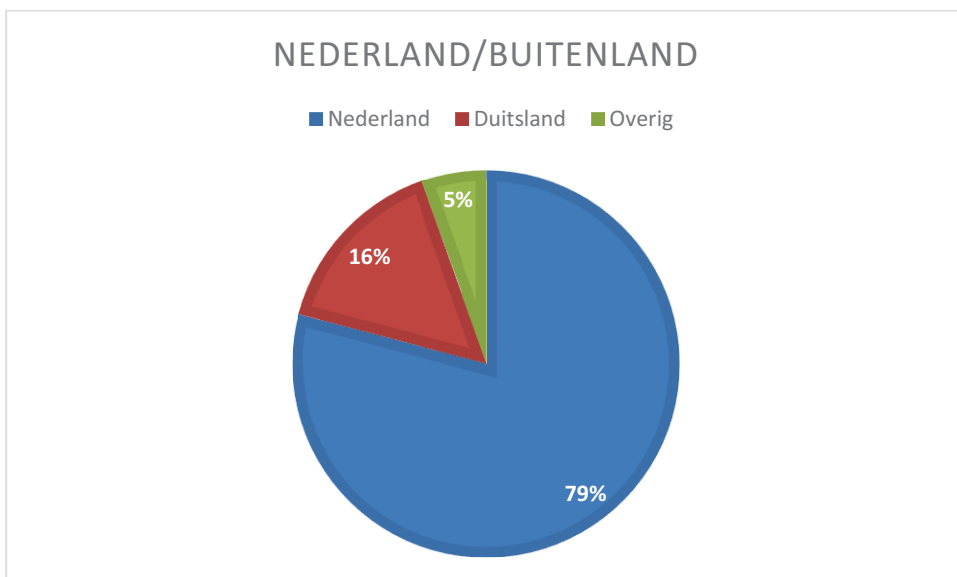

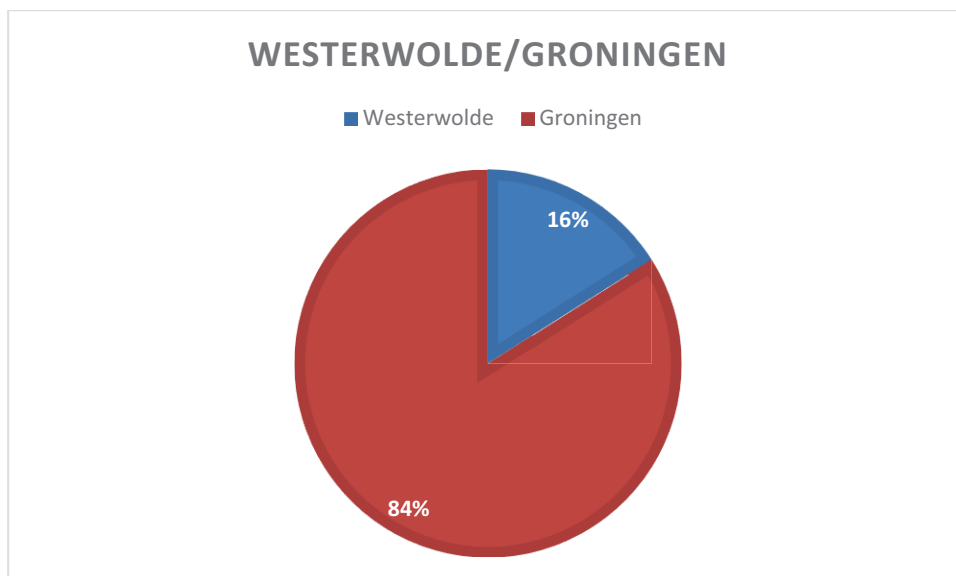
Noord-Nederland: Drenthe, Friesland en Groningen

Midden-Nederland: Flevoland, Gelderland, Noord-Holland, Overijssel en Utrecht

Zuid-Nederland: Limburg, Zeeland, Noord-Brabant en Zuid-Holland

Overig: Australië, België, Canada, China, Denemarken, Frankrijk, Italië, Japan, Maleisië, Namibië, Nieuw-Zeeland, Noorwegen, Spanje, Tsjechië, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten van Amerika, Zuid-Afrika, Zweden en Zwitserland

Westerwolde: Plaatsen met postcode in gemeentes Vlagtwedde en Bellingwedde

OPENINGSTIJDEN

De reguliere openingstijden van Klooster Ter Apel waren in het verslagjaar: dinsdag tot en met zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur en op zon- en feestdagen van 13.00 tot 17.00 uur.

In de zomervakanties was het Klooster ook op maandag geopend. Op Nieuwjaarsdag, Carnaval zaterdag, Koningsdag (27 april), Eerste Kerstdag en Oudejaarsdag bleef de toegangspoort gesloten.

ONLINE BEZOEKERS 2018

Reguliere website (kloosterterapel.nl)

Het aantal bezoeken daalde ten opzichte van 2017 met 3,6% naar 41.756. In totaal werden 127.546 pagina's bekeken. Dagelijks waren er gemiddeld 114 bezoeken en werden 349 pagina's bekeken. Bezoekers verbleven gemiddeld 1:40 minuten op de website.

Top 5 bezoekpieken online:

- 1- eind augustus (Middeleeuws Ter Apel)
- 2- eind december (Kerstvakantie)
- 3- oktober/november (Over hemel en aarde)
- 4- 2 april (Tweede Paasdag)
- 5- 7 februari

De vijftien meest bezochte pagina's (met uitzondering van de homepage): 1. Exposities (16.333), 2. Heden (3D-plattegrond, 15.236 paginaweergaves), 3. Evenementen (8.184), 4. Toegangsrijzen (5.161), 5. Openingstijden (4.729), 6. Kruidentuin Actueel (4.134), 7. Historie van Klooster Ter Apel (2.625), 8. Kloosters in Groningen (2.160), 9. Educatie (2.069), 10. Omgeving (1.737), 11. Adresgegevens (1.504), 12. Dagarrangementen (1.501), 13. Uitnodiging (1.436), 14. Bier (1.295) en 15. Vacatures (1.269).

De vijf meest bezochte subpagina's met actuele informatie (expositie of evenement): 1. Expositie Helmantel (1.129), 2. Expositie "Flonkerende lichten geschilderd in glas" (1.128), 3. Expositie "Over hemel en aarde" (1.098), 4. Expositie "De kerk als tijdmachine" (839) en 5. Expositie "Constructie en Context" (662).

Meest bezochte subpagina's in de sectie Heden: Kruidentuin (798), Kloosterwinkel (627), Kapittelzaal (579), Kruisgang (522) en Proviandkelder (508).

De Duitstalige informatiepagina werd 2.329 keer bezocht, de Engelstalige 472 keer.

De bezoekers waren afkomstig uit 81 landen. De Top 5: 1. Nederland (82%), 2. Duitsland (6%), 3. België (3%), 4. Verenigde Staten (1%) en 5. Verenigd Koninkrijk (0,3%).

58% van de bezoekers kwam binnen via een zoekmachine. Er werden 247 verschillende zoekopdrachten gebruikt. De Top 15 van meest gebruikte zoekwoorden/-combinaties:

1. klooster ter apel, 2. ter apel klooster, 3. klooster ter apel openingstijden, 4. ter apel, 5. klooster ter apel expositie, 6. museum klooster ter apel, 7. kloostermuseum ter apel, 8. Bloemstuk advent, 9. johannieters, 10. klooster, 11. klooster ter apel adres, 12. klooster ter apel tuin, 13. klooster ter apel, 14. middeleeuwen planten en 15. ter apeler bos.

28% van de bezoekers typte het webadres rechtstreeks in de browser in, 8% klikte een link aan op een van de 228 verwijzende sites, waaronder helmantel.nl, plathuis.nl, wikipedia.org, westerwoldeactueel.nl, haren.de, uit.groningen.nl, geloofik.nl, westerwolde.groningen.nl, nachtvandenacht.nl en hotel-stadskanaal.nl.

6% van alle webbezoeken kwam binnen via een verwijzing op de social media, met name Facebook (facebook.com/kloosterterapel), Twitter (twitter.com/kloosterterapel) en Instagram (instagram.com/kloosterterapel). Museum Klooster Ter Apel had op 31 december 2018 meer dan 2.100 likes op Facebook. Op Twitter werd Museum Klooster Ter Apel door 920 accounts gevolgd en op Instagram door zo'n 320. In 2018 heeft MKTA een Instagram account aangemaakt, daarnaast wordt een LinkedIn account onderhouden.

Mijn Klooster is de besloten website voor medewerkers van Museum Klooster Ter Apel. Op Mijn Klooster wordt medewerkersnieuws gepubliceerd en is een Smoelenboekje met contactgegevens van alle *Kloosterlingen* te vinden. Daarnaast is de complete database van de museumbibliotheek doorzoekbaar.

Mijn Klooster werd 1.046 keer bezocht, met een gemiddelde bezoekduur van zo'n 4 minuten. Er werden 6.673 pagina's bekeken, gemiddeld zo'n 6 pagina's per bezoek.

Bibliotheek was de best bezochte sectie met 36% van de paginaweergaves. Nieuws volgt met 34% en Smoelenboekje met 30%. Van de 18 geplaatste nieuwsberichten werden "Foto's quiz vrijwilligersentje" (103), "Kloostervaria 33" (75) en "KloosterVaria 34" (75) het meest bekeken. Er werden 16 boeken aan de Bibliotheekdatabase toegevoegd, waarmee het totaal aantal boeken op 1.657 kwam.

De letters B, K, W en A werden het meest bezocht in het Smoelenboekje

SAMENWERKINGSVERBANDEN

In het verslagjaar werden de reeds bestaande samenwerkingsverbanden tot tevredenheid gecontinueerd. Nieuwe samenwerkingsverbanden werden aangegaan met:

Stichting Johan Dijkstra

Stichting Berlagehuis Usquert

De verhalen van Groningen

Beeldlijn

De Spinbarg

Bierbrouwerij Westerwolde

Jules Media

Intensieve samenwerking musea in Westerwolde, Bij Vrijdag, Cultuurmanifest Westerwolde

SUBSIDIËN EN SPONSOREN

In 2018 ontvingen wij van de provincie Groningen een subsidie van € 110.000.

De gemeente Vlagtwedde handhaafde het subsidiebedrag in 2018 van € 61.000,-

De medewerking van het College van B&W en ambtenaren van zowel gemeente als provincie bij verschillende projecten van MKTA in het verslagjaar werd zeer gewaardeerd.

OVERIGE SUBSIDIËN EN SPONSOREN

Een fonds dat anoniem wil blijven sponsorde nieuwe verwarmingsketels en een nieuw klimaatbeheersingssysteem

Het donateursbeleid van Museum Klooster Ter Apel werd aangepast.

Het Huis van Sint-Nicolaas werd door lokale ondernemers gesponsord d.m.v. goederen in natura. Mede dankzij bijdragen van Publicom Vormgevers en Drukkers, Stadskanaal (huisstijl, ontwerpen, drukwerk), werden met name alle museale en educatieve projecten in het verslagjaar mogelijk gemaakt.

Museum Klooster Ter Apel is alle subsidiënten en sponsoren zeer erkentelijk voor hun (financiële) bijdragen in het verslagjaar.

Colofon

Het jaar 2018 in Klooster Ter Apel

MET BIJDRAGEN VAN

Margriet van Klinken (eindredactie)

Ton Kuper

Nico Rookmaker

Daniëlle Suelmann-Smedes

Bas Sijpkens

Anastasia van der Werff-Podgórski

Erik Wubs

VORMGEVING EN DRUKWERK

Publicom Vormgevers en Drukkers, Stadskanaal

Museum Klooster Ter Apel

Domus Novae Lucis

Boslaan 3-5
Postbus 139, NL-9560 AC Ter Apel
Tel. (+31) (0) 599 581370
info@kloosterterapel.nl
www.kloosterterapel.nl

Volg ons op:

